

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання вдосконалення законодавства України у сучасних умовах розвитку держави», присвяченої пам'яті професора Леоніда Васильовича Багрія-Шахматова (м. Одеса, 20 травня 2022 року). Одеський національний морський університет. Одеса: Бондаренко М. А., 2022. С. 18-20.

Бачинська О.А.

*д.і.н., професор, зав.кафедри історії України
Одеського національного університету імені І.І.Мечникова*

Діанова Н.М.

*д.і.н., професор, професор кафедри історії України
Одеського національного університету імені І.І.Мечникова*

ЦЕРКВА, ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ТРАДИЦІЙ ТА ПОВСЯКДЕНОГО ЖИТТЯ ЗАДУНАЙСЬКОГО КОЗАЦТВА

Буджак і Добруджа стали територіями відновлення державотворчих традицій українського козацтва після зруйнування Запорозької Січі у 1775 р. Значна частина запорожців, яка опинилась на зазначених територіях Османської імперії намагались поновити власну організацію – Січ. Османський уряд дав на це згоду і на сьогодні відомо декілька центрів задунайських козаків, найбільші з них – Січ в селищі Катирлез та Січ в селищі Верхній Дунавець (тепер в Румунії). Формування адміністрації та старшини за зразком колишньої Запорозької Січі, свідчило про сталість традицій. Важливим елементом у цих процесах була православна церква, яка в єдності з керівництвом надавала системності, тяглості та легитимності владі, прихисток і надійність козакам у мусульманській країні. Отже не дивно, що відразу по заснуванню Січі, задунайські козаки будували церкву. Зокрема, задунайський запорожець Й.Білецький у 1803 р. розповідав, що в Катирлезі “вони [задунайці] мають свою церкву, курені й існують з рибних

ловів” [1, с.37]. Січ у с. Верхній Дунавець оточували частково відновлені вали колишньої генуезької фортеці, плавні та обривисті береги річки Дунавець. Посеред Січі проходила одна широка вулиця, по обидва боки від якої розташовувались курені, паланка, шинок, титарня, невелика дерев’яна церква та пристань.

Церква опікувалась не лише організаційними моментами на Січі, але й повсякденним життям козаків – відповідала за здійснення релігійних потреб. Так, на Січі у шлюб вступали не завжди з вінчанням, але обов’язково з дотриманням обряду весілля. Траплялися випадки співжиття з особами інших конфесій або інших етнічних груп, також без проведення освяченого в церкві обряду шлюбу. Так, близько 1799 р. в «запорозькому селищі Рая на урочищі Катирлез» незаконно від «дівки сербської Євдокії» народився Трохим Сербиненко, котрий був узятий на виховання запорожцем Герасимом Похилою у Вишестебнівській курінь [1, с. 37]. Поряд з вільним вступом до шлюбу існувало й вільне розлучення [2, с. 200]. Незважаючи на таке досить вільне ставлення січовиків до особистого життя, яке не мало чітких регламентацій, зокрема, щодо соціального стану та етнічного походження партнерки, релігійна належність козаків досить жорстко контролювалася – на Січі дотримувалися православ’я. Так, наприклад, Іван Чорноморець був «повернутий в грецький закон» з греко-католицької церкви, а Микола Діброва, «введений у громаду запорожців, прийняв греко-російське сповідання віри з католицького» [1, с. 84].

Задунайці переважно самі обирали собі священиків і укладали з ними договір на утримання від громади – грошима, зерном тощо. Причому, у священики вибирали не обов’язково осіб, котрі мали відповідну богословську підготовку. Так, у селі Катирлез 1880-х рр. священиком

обрали отця Василя – колишнього катирлезького рибалку «запорозького роду», який самотужки оволодів грамотою й отримав посвяту в сан за дві тисячі левів «від грецького архієрея» [2, с. 199].

Січовики, за традицією, коли їх покидали сили і вони ставали неспроможними до несення військової служби чи господарювання, вступали до монастирів. Як твердять дослідники, ченцями стали кошові Михайло Литвин та Семен Мороз, останній священник о. Іустин. Таким «козацьким» монастирем став Мирпоян, де за свідченнями, ченцем був колись “мазепинський писар” [1, с. 85].

Козаки не часто брали участь у церковних обрядах, зокрема, у сповіді і причасті: «іноді через рік, оскільки був на рибних ловах», «роки три не був [...], тому що був в плавнях» [3, арк. 6-9, 124] тощо. А.Бачинський наводив пісню, що її співали за Дунаєм, і яка свідчить про гумористичне ставлення козаків до церковного причту:

«Ой нехай мене не ховають ні попи, ні дяки,
А хай мене поховають задунайські козаки!
Бо ті попи, бо ті дяки за парами б'ються,
А задунайські козаченьки хоч меду-вина нап'ються!» [1, с. 84].

Священики займались не лише виконанням релігійних обов'язків, але й навчали грамоті. Функції вчителів виконували і кошові писарі. На думку А.Коломійця, на Січі було чимало грамотних козаків, існувала навіть своя бібліотека, яка знаходилась в будинку у писаря [2, с. 199].

Отже, церква у задунайських запорожців відігравала важливе значення у відновленні державотворчих традицій на території Буджака і Добруджі, а також впливала на повсякдення козаків у здійсненні релігійних обрядів, освіті тощо.

Список використаних джерел:

1. Бачинський А.Д. Січ Задунайська. 1775-1828 рр.: историко-документальний нарис. Одеса: МП “Гермес”, 1994. 124 с.
2. Лупулеску. Русские колонии в Добрудже: историко-этнографический очерк // Невичерпні джерела пам’яті: Зб. наук. статей, матеріалів і републікацій. Т. II: Задунайська Січ. Одеса, 1998. С. 133-214.
3. Держархів Одеської області. Ф.1. Оп.190 (1824). Спр.13. Арк. 6-9 зв., 124.